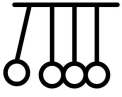

Ekonomik Gelişme ve Kurumsal Reformlar: Türkiye'nin 2001 ve 2022 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırmalı Analizi

ECONOMICS

Ceylin Sönmez

Araştırma Sorusu

2001 Türkiye ekonomik krizi sonrasında uygulanan reformlarla 2022 krizi sonrasında uygulanan reformlar nasıl farklılık göstermektedir ve bu farklılıklar, reformların etkinliği ve sonuçlarını nasıl etkilemiştir?

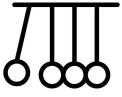
Giriş

Bu araştırma raporu, Türkiye'deki 2001 ve 2022 ekonomik krizlerinin ardından ekonomiyi istikrara kavuşturmak için uygulanan yaklaşımlardaki farkları analiz edecek ve 2001'de yapılan reformların 2022'de yapılanlardan neden daha etkili olduğunu gösterecektir. Bu çalışmanın ana amacı, bir ülkenin ekonomik krizin ardından ekonomik toparlanmasının, esasen siyasi ve ekonomik kurumlarının güçlülüğü ve direncinden nasıl etkilendiğini değerlendirmektir. Bu makale, parasal ve mali politika değişikliklerinin önemli olduğunu, ancak bu politikaları uygulayan siyasi ve ekonomik kurumlarda anlamlı reformlarla desteklenmedikleri sürece sürdürülebilir ve anlamlı ekonomik ilerleme sağlanamayacağını savunmaktadır. 2001 ve 2022 ekonomik krizlerine ilişkin verileri karşılaştırarak, bu araştırma raporu, kriz sonrası reformların etkinliğini şekillendiren kurumların vazgeçilmez rolünü ortaya koyacaktır.

Detaylı Analiz

Bugüne kadar, Türkiye iki büyük ekonomik kriz yaşamıştır. İlk ekonomik kriz, 2001 krizidir ve yapısal eksikliklerden kaynaklanmıştır, bunlar arasında büyük bütçe açıkları, kamu borcu ve yabancı yatırım bağımlılığı bulunmaktadır. Türk ekonomisinin kırılgan olduğu bu ortamda hükümet, döviz kuru bazlı bir istikrar programı uygulamaya koymuştur (bu programın detayları aşağıda tartışılacaktır). Teorik olarak doğru olan bu politika, Türkiye'deki mevcut koşullar göz önüne alındığında başarılı olamamış ve zaten kırılgan olan ekonomik durumu daha da kötüleştirmiştir. 2022 Ekonomik Krizi ise, Merkez Bankası'nın yüksek enflasyona rağmen faiz oranlarını defalarca düşmesiyle başlayan alışılmadık bir para politikası benimsenmesi sonucu meydana gelmiştir. Bu yaklaşım, geleneksel ekonomik ilkelerle doğrudan çelişmiş ve enflasyonun hızla artmasına ve Türk Lirasının değerinin hızla düşmesine neden olmuştur.

Her iki krize de yanıt olarak hükümet, geniş bir strateji yelpazesinde önlemler almıştır. Ancak temel fark, bu önlemlerin kapsamı ve odak noktasıdır: 2001 reformları, yapısal eksiklikleri hedef almış ve istikrarlı düzenleyici kurumların kurulmasına vurgu yaparken, 2022 krizinden sonra alınan önlemler, uzun vadeli etkiler yerine kısa vadeli politika uygulamalarına odaklanmıştır.

2001 Ekonomik Krizi

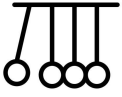
19 Şubat 2001 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, başbakan Bülent Ecevit'i ülkenin bankacılık sistemini yanlış yönetmekle suçlayarak, Türk Anayasası kitapçığının bir kopyasını masanın üzerine fırlatmıştır. Kısa bir süre sonra başbakan bir basın toplantısı düzenleyerek Cumhurbaşkanı'nı sözlü olarak eleştirmiştir. Bunun sonucunda, İstanbul borsası bir gecede düşüşe geçmiş, faiz oranları %7.500 oranında yükselmiş ve Türk lirası hızla değer kaybetmiştir. Birçok uzmana göre, 2001 krizinin Türkiye'ye ekonomik etkisi yaklaşık 20 milyar dolar olmuştur, bu da o dönemde ülkenin GSYİH'nın %10'una eşdeğerdir. Borsa İstanbul, değerinin %30'unu kaybederek büyük bir düşüş yaşarken, faiz oranları ise daha önce görülmemiş %7.500'e çıkmıştır.

Türkiye'nin 2001'deki ani piyasa çöküşü, arka planda yer alan sosyo-politik ve ekonomik nedenlerin bir birleşimi olarak açıklanabilir. Önceki on yılda, Türk hükümeti büyük bütçe açıkları ve yüksek kamu borcu biriktirmiş ve bu durum, ülke içinde oldukça kırılgan bir ekonomik ortam yaratmıştır. Ayrıca, piyasa kırılganlığı, sermaye mallarının yetersizliği ve yabancı yatırıma aşırı bağımlılıkla daha da kötüleşmiştir. Türk ekonomisinin bu durumda olduğu bir dönemde, 1999 Aralık ayında hükümet, döviz kuru bazlı bir istikrar programı başlatmıştır (ERBSP). ERBSP, ekonomiyi istikrara kavuşturmayı hedeflemiş ve büyük dövizlere karşı sabit veya yarı sabit bir döviz kuru benimsemiştir (Amerikan Doları ya da Euro). Genel olarak, parasal istikrar politikaları iki kategoride sınıflandırılabilir: döviz kuru bazlı istikrar (ERBS) ve para bazlı istikrar (MBS) – ya da diğer bir deyişle, dalgalı döviz kuru. ERBS, genellikle ilk başta bir tüketim patlamasına yol açar ve ardından ekonomik bir daralmayı tetikler, oysa MBS, ilk başta bir tüketim daralmasına yol açar ve ardından bir toparlanma görülür. ERBS, genellikle kısa vadede daha etkili iken, dalgalı döviz kurları uzun vadede daha iyi sonuçlar verir.

Türkiye'nin 1990'larda sürekli yüksek enflasyon ve işsizlik oranları göz önüne alındığında, döviz kuru bazlı bir politikayı benimsemek başlangıçta mantıklı görünüyordu. Tarihsel veriler, sabit döviz kuru rejimlerini istikrar stratejilerine dahil eden ülkelerin genellikle enflasyonu azaltmada ve mali disiplini sağlamada başarılı olduklarını göstermektedir. Ayrıca, döviz kuru bazlı istikrar programlarını benimseyen ülkeler, para bazlı istikrar programlarını uygulayanlara göre genellikle daha hızlı çıktı toparlanması yaşamıştır (kısa vadede).

Ancak döviz kuru bazlı politikaların başarısı, bazı kritik faktörlere bağlıdır: 1) maliye politikasının tutarlılığı, 2) bankacılık sistemlerinin gücü, 3) önceden ilan edilmiş bir çıkış tarihi ve 4) ekonominin olumsuz şoklara karşı kırılganlığı.

Türkiye'nin durumunda, kırılgan ekonomi ve zayıf bankacılık kurumları, belirgin bir çıkış planının olmaması ile birlikte, bu yaklaşımın başarılı olmasını engellemiştir. Genel

olarak ERBSP, ekonomik durumu daha da kötüleştirmiş ve Türkiye ekonomisi, 1999 Aralık'tan itibaren sürekli bir düşüş yaşamış ve 2001'deki ekonomik krizi tetiklemiştir.

2001 Ekonomik Krizine Yanıt

Türk hükümeti, 2001 ekonomik krizine yanıt olarak bir dizi reform uygulamıştır. Başbakan Bülent Ecevit, Kemal Derviş'i Ekonomi Bakanı ve Hazine Müsteşarı olarak atamıştır.

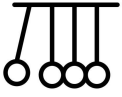
Kemal Derviş'in rehberliğinde, Merkez Bankası "Güçlü Ekonomi Programı"nı tanıtmıştır, bu radikal yeni politika ekonomiyi köklü bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. IMF'nin desteğiyle hazırlanan bu program, yapısal zayıflıkları ele almayı, finansal piyasalara güveni yeniden inşa etmeyi ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için bir temel oluşturmayı hedeflemiştir.

Programın temel bileşenleri şunlardır; 1) bankacılık sektörünün reformu, 2) yeni mevzuatın tanıtılması, 3) döviz kuru bazlı istikrar programından çıkarılması ve dalgalı döviz kuru rejimine geçiş, 4) para politikasının bir parçası olarak enflasyon hedeflemesi, 5) devlet mülklerinin özelleştirilmesi. Bu güçlü ekonomi programı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulması ile tamamlanmıştır.

Programın ilk bileşeni, bankacılık sektörünün reformu, hem kamu bankalarında hem de özel bankalarda değişiklikleri gerektirmiştir. Kamu bankalarında, hükümet, sübvans edilmiş kredilerden kaynaklanan görev zararlarını (ödenmeyen borçlar) çözmek için bu bankalara tahvil ihraç ederek sermaye artırımı yapmıştır ve bu yükümlülükleri çözmüştür. Ayrıca, kamu bankalarının yönetimi profesyonelleştirilmiş ve kredi kararlarında siyasi müdahale azaltılmıştır. Özel bankalarda ise, iflas eden kurumlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. Zayıf veya verimsiz bankalar ya tasfiye edilmiştir, ya birleşmiş ya da güçlü yatırımcılara satılmış ve böylece rekabetçi olmayan bankalar ortadan kaldırılarak daha güçlü ve dirençli bir bankacılık sektörü geliştirilmiştir. Bu kapsamlı reformlar sonucunda Türkiye, günümüzde nispeten güçlü ve istikrarlı bir bankacılık sistemine sahiptir.

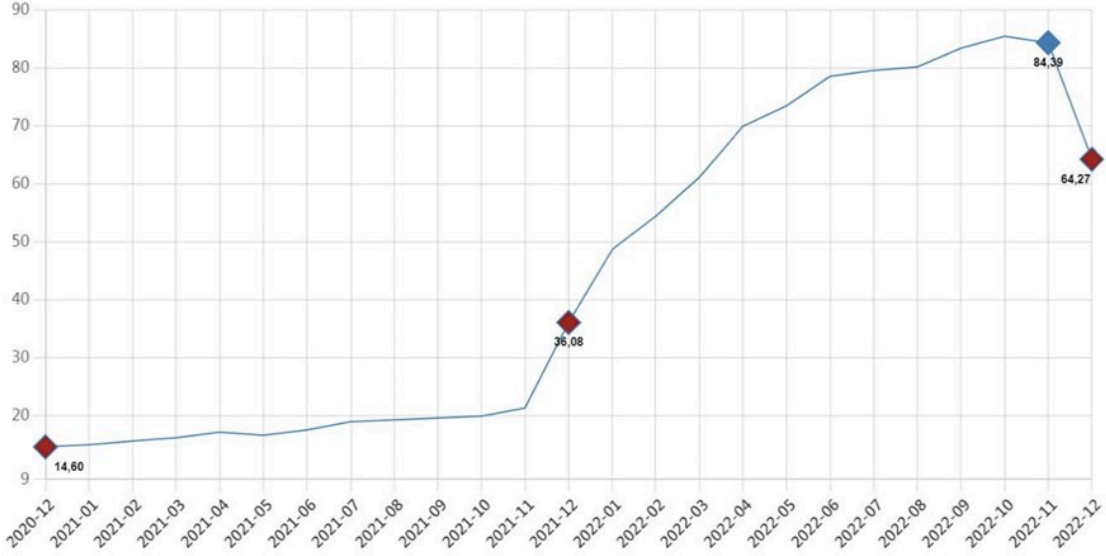
2022 Ekonomik Krizi

2022 Ekonomik Krizi, Merkez Bankası'nın yüksek enflasyona rağmen faiz oranlarını düşürme kararıyla tetiklenmiştir. Bu politika, yüksek enflasyon dönemlerinde faiz oranlarının artırılmasını savunan geleneksel ekonomik yaklaşım ile doğrudan çelişmektedir. Faiz oranlarının düşürülmesi, enflasyonu hemen artırmış ve ardından Türk Lirasının değer kaybetmesine neden olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu, 2022 sonunda enflasyonun 25 yılın zirvesi olan %64,27'ye yükseldiğini bildirmiştir, ancak bağımsız araştırmacılar gerçek oranın

daha yüksek olduğunu öne sürmektedir. ENAG gibi bağımsız analistler, yıllık enflasyon oranını %137,55 olarak tahmin etmiştir.

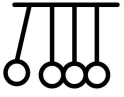
TÜFE yıllık değişim oranları (%), Aralık 2022

Yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi, Kasım 2021 itibarıyla bir ürün için ortalama Tüketici Fiyat Endeksi (CPI), %20'den %80'e çıkmıştır. Tüketici Fiyat Endeksi (CPI), bir ürünler ve hizmetler sepeti için tüketicilerin ödediği fiyatlardaki ortalama değişimi takip ederek enflasyonu ölçen önemli bir ekonomik göstergedir. Grafik üzerindeki CPI yüzdesindeki artış, enflasyondaki artışı yansıtmaktadır.

Faiz oranlarının düşürülmesi, kredi büyümesini teşvik etmiş ve bu da kredi talebinin artmasına, dolayısıyla enflasyonun daha da yükselmesine yol açmıştır. Açıklanan faiz oranı, ortalama enflasyon oranından daha düşük olduğu için faiz oranları, enflasyonun altında kalmış ve bu da negatif reel faiz oranları yaratmıştır. Negatif reel faiz oranları, Türk Lirasının değer kaybetmesine neden oluyordu, çünkü tasarrufların getirisini enflasyon geçiyordu. Sonuç olarak, döviz talebi artmış ve Türk Lirasının değer kaybına yol açmıştır. Enflasyon arttıkça ve Türk Lirasının değeri düştükçe, vatandaşların satın alma gücünde de önemli bir azalma yaşanmıştır.

Para politikası değişikliklerinin yanı sıra, yapısal zorluklar ve küresel gelişmeler de enflasyonun hızla artmasına katkıda bulunmuştur. Aralık 2024 itibarıyla, Türkiye'nin merkezi hükümet borcu yaklaşık 9,25 trilyon Türk Lirasına ulaşmış olup, bu, ülkenin nominal GSYİH'nın yaklaşık %25,6'sına tekabül etmektedir. Önemli bir kamu borcuna rağmen, hükümet harcamalarını artırmaya devam etmiştir. Borç seviyelerini yönetmeye yönelik herhangi bir önlem alınmadan yapılan bu harcama artışı, ekonomiye ek bir baskı oluşturmuştur.

Ayrıca, Türkiye, temel mal ve hizmetler için dış kaynaklara büyük ölçüde bağımlı bir ithalatçı ekonomiye sahiptir. 2022 yılı için Türkiye'nin tahmin edilen ithalat değeri 262 milyar dolar, ihracat değeri ise 299 milyar dolar olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi, COVID-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi küresel gelişmelere karşı daha hassas bir hale gelmiştir.

2022 Ekonomik Krizine Yanıt

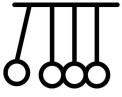
2022 ekonomik krizine yanıt, esasen para politikası ve hükümet müdahaleleri üzerine odaklanmış, yapısal reformlara veya ekonomik kurumların güçlendirilmesine çok az önem verilmiştir.

2022 ekonomik krizine verilen yanıtta dikkat çekici özelliklerden biri, hükümetin krizle ilişkilendirilen siyasi maliyetleri hafifletmeye odaklanmasıydı ve suçlamalardan kaçınan bir söylem benimsemesiydi. Hükümet, başlangıçta sorumluluk almaktan kaçınmış ve krizle ilgili yanıtını geciktirmiştir, önemli önlemleri uygulamadan önce fazla zaman kaybetmiştir. Krizin ilk dalgası Kasım 2021'de yaşamamışken, önemli reformlar ancak 2022 sonrasında uygulanmaya başlanmıştır. 2001 krizindeki hızlı yanıtla karşılaştırıldığında, hükümetin "15 Günde 15 Kanun" gibi inisiyatiflerle kararlı bir şekilde hareket ettiği döneme kıyasla, 2022'deki gecikmiş tepki yalnızca durumu daha da kötüleştirmiştir. Gerçekten de, Merkez Bankası, faiz oranını artırmak yerine 2022 boyunca birden fazla kez düşürmüştür, bu da Türk lirasının daha fazla değer kaybetmesine ve enflasyonun daha da artmasına yol açmıştır. Uzmanlar, bu eylemlerin siyasi baskı altında yapıldığını düşünmektedirler. 2022 yılının sonunda, enflasyon %65'in üzerine çıkmış ve bağımsız tahminler daha yüksek seviyelere işaret etmiştir.

Kasım 2021'deki enflasyon patlamasının ardından, hükümet yetkilileri, Merkez Bankasına faiz oranlarını artırmaması talimatını vermiştir. Bu nedenle, ekonomistler döviz stabilize etmek için alternatif yaklaşımlar aramaya başlamışlardır. Sonuç olarak, Aralık 2021'de hükümet, Döviz Kuru Koruma Zamanlı Mevduat planını tanıtmıştır. Bu program, Türk lirasını daha cazip hale getirmeyi amaçlamış ve mevduat sahiplerini politika faiz oranının ötesindeki değer kaybı için telafi etmeyi vaat etmiştir. Bu plan, Türk lirasının değer kaybını geçici olarak durdurulmuş olsa da, temel ekonomik sorunları çözmemiştir.

2022 ekonomik krizine verilen yanıtta, para politikasında birkaç önemli ayar yapılmıştır. Bu önlemler, 2022 sonrasında Merkez Bankası faiz oranlarının önemli ölçüde artırılması ve Merkez Bankası'nın Türk Lirası'nın değer kaybını sınırlamak için döviz rezervlerini satması gibi adımları içermektedir.

2023 yılında, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından Mehmet Şimşek, Hazine ve Maliye Bakanı olarak atanmıştır. İlk yaptığı değişikliklerden biri faiz oranlarını artırmak

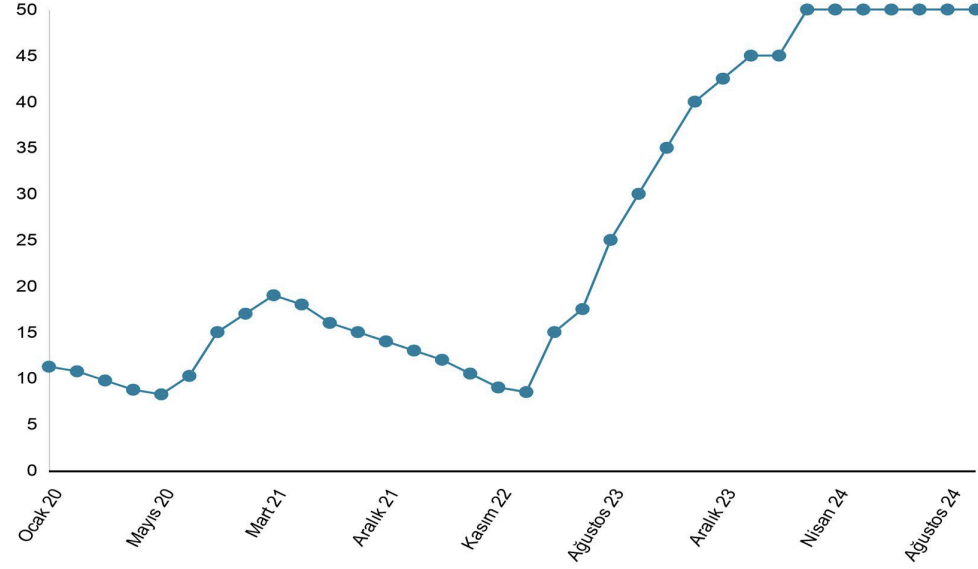

olmuştur. Aşağıda, 2023 yılı itibarıyla faiz oranlarındaki artışı gösteren bir grafik bulunmaktadır.

Merkez Bankası politika faizini nasıl değiştirdi?

Ocak 2020 - Eylül 2024

● Faiz kararı

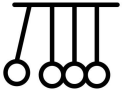
Kaynak: TCMB

B B C

Bu Türk Lirasının daha fazla değer kaybetmesini engellemek adına önemli bir adımdı. Ancak, ek zararları engellemiş olsa da, zaten yaşanan kayıpları tersine çevirememiştir. Enflasyon, 2023 ve 2024 boyunca yüksek kalmaya devam etmiş ve 2024 sonunda %44,38'e ulaşmıştır. Bu değer, 2022'deki enflasyona göre daha düşük olsa da, 2024 başındaki hükümet projeksiyonuna göre enflasyon oranlarının %30'un altına düşmesi bekleniyordu.

2019'dan 2020'ye kadar, Merkez Bankası, zayıflayan Türk Lirasını desteklemek için tahmin edilen 128 milyar dolar tutarında döviz rezervini satmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, yüksek faiz oranlarına karşı güçlü bir muhalefet gösteren Cumhurbaşkanı, Merkez Bankası yetkililerinin faiz oranlarını artırmasına engel olmuştur. Bu, politika yapıcılarını enflasyonu dizginlemek için sınırlı seçeneklerle bırakmış ve Merkez Bankası'nın döviz rezervlerini satmak bunlardan biri olmuştur. Eski bankacı ve Gelecek Partisinin başkan yardımcısı Kerim Rota'nın tahminlerine göre, Merkez Bankası 2019'da 33 milyar dolar, 2020'de ise 93,3 milyar dolar döviz satmıştır. Türk ekonomisti Mahfi Eğilmez, Merkez Bankası rezervlerinin swaplar hariç negatif 39,6 milyar dolara düştüğünü tahmin etmiştir. Eski Merkez Bankası Başkanı Durmuş Yılmaz'a göre, rezervler negatif 55 milyar dolara düşmüştür. Goldman Sachs'ın sağladığı tahminler ise rezervlerin negatif 60 milyar dolara indiğini göstermektedir.

Bu politikalar, 2001 krizinden sonra uygulananlarla benzerlikler taşısa da, onları ayıran üç ana fark bulunmaktadır: 1) Zamanlama – 2022'de hükümetin yanıtı gecikmiştir; 2) Kapsam – Ekonomik politikalar uygulandı, ancak hükümet yapısal temel sorunları ele

almadı; 3) Merkez Bankası Bağımsızlığı – Merkez Bankası, 2001 sonrası dönemde olduğu gibi siyasi etkilerden bağımsız kalmamıştır.

Ayrıca, hükümetin, hane halklarının üzerindeki yükü hafifletmek için mali politikada değişiklikler yaptığı da önemli bir noktadır. Bu önlemler, temel gıda maddeleri ve enerji üzerindeki vergilerin düşürülmesi, enerji ve yakıt maliyetlerini dengelemek için sübvansiyonlar sağlanması ve asgari ücretin artırılması gibi tedbirleri içermektedir. Bu tür politikalar, satın alma gücünün önemli ölçüde azaldığı bir dönemde sivil refah üzerindeki olumsuz etkiyi azaltmak için hayati öneme sahiptir. Yaşam maliyetlerinin artan şekilde doğrudan ele alınmasıyla, mali politikadaki değişiklikler, vatandaşlar üzerindeki ekonomik baskıyı hafifletmeyi amaçlamıştır, ancak bu politikaların uzun vadede sürdürülebilir büyümeyi teşvik etme ve yapısal temel sorunları çözme konusundaki etkinliği belirsizliğini korumaktadır.

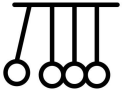
Karşılaştırmalı Analiz

2001 ekonomik krizi, öncelikle bankacılık sektöründeki yapısal zayıflıklar, aşırı kamu borcu ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle meydana gelmiştir. Buna karşın, 2022 krizi faiz oranlarının düşürülmesiyle tetiklenmiştir.

Her iki kriz sırasında da, hükümetin önceliği, Türk Lirasının değer kaybını engellemek için devlet varlıklarını kullanarak hızlı bir şekilde Lira satın almak olmalıydı. Ancak, bu stratejiyi uygulamak için yeterli likit rezervler gerekliydi. Ekonominin zaten kırılgan olması nedeniyle, hükümetin yeterli likit rezervi yoktu ve bu stratejiyi doğru bir şekilde uygulamak mümkün olmamıştır.

Yine de, hükümet 2001 krizine 2022 krizine göre çok daha hızlı bir şekilde yanıt vermiştir. Kemal Derviş'in atanması ve ardından "15 Günde 15 Kanun" planının hızlı bir şekilde uygulanması, ekonomiyi istikrara kavuşturmak ve 2022 krizindeki gibi daha da kötüleşmesini engellemekte kritik bir rol oynamıştır. Bu hızlı ve kararlı önlemler, yatırımcı güvenini yeniden tesis etmiş, finansal sistemi yeniden yapılandırmış ve ekonomik toparlanmanın temellerini atmıştır. Buna karşılık, 2022 krizine verilen yanıt çok daha yavaş ve daha koordinasyonsuz olmuştur. Araştırmacılar, 2022 krizine verilen yanıtın, hükümetin finansal krizle ilgili siyasi maliyetleri minimize etme çabalarından kaynaklandığını düşünmektedir. Ekonomik krizlerin siyasi anatomisi de göz önünde bulundurulmalıdır. 2001 ekonomik krizinin ardından, Merkez Bankası'na hükümetten bağımsızlık verilmişti. Bu kritik reform, siyasi müdahaleyi, yolsuzluğu ve kötü yönetimi sınırlamayı hedeflemiştir. İlk 5 ile 10 yıl boyunca Merkez Bankası büyük ölçüde bağımsız bir şekilde çalışmışken, 2010-2021 yılları arasında hükümetin bankaya olan etkisi yeniden ortaya çıkmıştır. 2016'dan itibaren Türkiye, dört farklı Merkez Bankası başkanı görmüş ve bu yüksek devir oranı, siyasi müdahaleye dair endişeleri artırmıştır. Merkez Bankası Yasası, banka başkanının yalnızca iki durumda görevden alınabileceğini belirtmektedir: (1) ticaret yapmak veya finansal

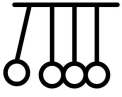

kurumlarda pay sahibi olmak gibi belirli yasakları ihlal etmek, ya da (2) sürekli hastalık veya ölüm gibi durumlarla görevini yerine getiremeyecek duruma gelmek. Bu koşullar dışında, yasa banka başkanının tam görev süresini tamamlamasını zorunlu kılmaktadır. Ancak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iki eski başkanı görevden alması, bu yasayla uyumsuzdur ve Merkez Bankası'nın siyasi aktörlerden bağımsızlığının zayıfladığını göstermektedir. Bankanın bağımsızlığının erozyona uğraması, daha derin ve daha dikkat çekici özellikleri olan rekabetçi otoriter rejimlerin nasıl sürdürülebileceği üzerine bir örnek teşkil etmektedir. Politikaların, Türkiye'nin 2022 ekonomik krizinin temel itici gücü olduğunu savunmak mümkündür. Cumhurbaşkanı Erdoğan, yüksek enflasyona ve ekonomistlerin geniş çaplı eleştirilerine rağmen faiz oranlarını düşürmeye karar vererek bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. İki kriz arasındaki politikaların rolünü karşılaştıran bir analiz, siyasi müdahalenin 2022 krizinin çok daha şiddetli etkilerine yol açan ana faktörlerden biri olduğunu göstermektedir.

Bu tartışmadan çıkarılacak sonuçlar, 2001 krizinin reformlarının uzun vadeli bir perspektifle tasarlandığını, güçlü kurumların kurulmasına odaklandığını ve bu kurumların hükümet müdahalesi olmadan ekonomik istikrarı sürdürebileceğini vurgulayacaktır. Buna karşılık, 2022 krizinden sonra yapılan reformlar, temel ekonomik zayıflıkları ele almak için gerekli yapısal derinlikten yoksundu. Hükümet müdahalesine ve dış finansal yardımlara olan bağımlılığı azaltarak, güçlü ve otonom kurumların kurulması, uzun vadeli istikrar ve dayanıklılık için gerekli olan yapısal temeli sağlamıştır. Bu, Daron Acemoğlu ve James A. Robinson'un "Neden Uluslar Başarısız Olur?" adlı eserinde ortaya koydukları ana argümanla paralellik göstermektedir. Onlar, bir ulusun refahının ana belirleyicisinin, siyasi ve ekonomik kurumlarının gücü olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre, güçlü, kapsayıcı kurumlar olmadan, hangi teorik olarak doğru olursa olsun politika kararları uygulamaya konulsa da, bu kararlar sürdürülebilir ekonomik büyüme yaratamaz.

2001 krizinin ardından, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulması, "15 Günde 15 Kanun" programı kapsamında getirilen yeni yasal reformların etkin bir şekilde uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak açısından önemli olmuştur. Bu düzenleyici kurum olmadan, reformlar bu kadar etkili olamayacak ve ekonomik gelişmelerin dönüşümü sağlanamayacaktı. Bu durum, daha geniş bir ilkesi vurgulamaktadır: düzenleyici kurumlar, politika reformlarının kalıcı ekonomik gelişmelere dönüştürülmesinde temel bir rol oynamaktadır.

Ayrıca, 2001 krizine verilen yanıtta, mevcut kurumların daha kapsayıcı kurumlara dönüştürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Kapsayıcı kurumlar, geniş çaplı siyasi ve ekonomik katılımı teşvik eden, hukukun üstünlüğünü sağlayan ve bireylere ve işletmelere eşit fırsatlar sunan kurumlardır. Buna karşılık, çıkarıcı kurumlar, gücü ve kaynakları seçkin birkaç kişinin elinde toplar, ekonomik fırsatları sınırlayarak sıklıkla duraklama ve eşitsizliğe yol açar. Bu terimler, genellikle otoriter rejimler veya merkezîyetçi güç yapılarına dair tartışmalarda kullanılır. 2001 ekonomik krizinin ardından, Türkiye, çıkarıcı kurumlardan daha kapsayıcı

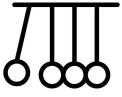

kurumlara doğru önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu değişimin belirgin bir örneği, Merkez Bankası bağımsızlığının Central Bank Law (Merkez Bankası Yasası) ile sağlanmasıdır. Bu reform, Merkez Bankası'nın doğrudan siyasi müdahaleyi ortadan kaldırarak daha fazla özerklikle faaliyet göstermesini sağlamıştır.

Buna karşılık, 2022 krizine verilen yanıtta, yapısal reformlar yerine doğrudan hükümet müdahaleleri ve ekonomiye enjekte edilen kaynaklara büyük bir ağırlık verilmiştir. Bugün bile, Türk ekonomisi büyük ölçüde hükümet müdahalesine bağımlıdır, özellikle faiz oranları üzerindeki kontrolü ile. Faiz oranı şu anda %42,5 seviyesindedir. Bu doğrudan destek olmadan, ekonomi önemli bir istikrarsızlık yaşayacak ve anlamlı kurumsal reformların eksikliğine rağmen sürekli bir kırılganlık ortaya çıkacaktır. Bağımsız ekonomik yönetim ve yapısal değişikliklerin eksikliği, Türkiye'yi dışsal şoklara ve finansal risklere karşı oldukça duyarlı bırakmıştır, bu da ekonomik modelinin uzun vadeli sürdürülebilirliği hakkında ciddi endişeler yaratmaktadır.

Ekonomik sistemler doğası gereği karmaşıktır ve hükümet, hanehalkları, firmalar ve finansal kurumlar gibi birçok anahtar aktörü içerir. Bu aktörler, ekonomik sonuçları şekillendirmede etkileşimde bulunurlar. Bu nedenle, bir ekonomi, yalnızca hükümetin uyguladığı üstten aşağıya politika değişiklikleriyle kalıcı bir toparlanma sağlayamaz. Hükümet liderliğindeki önlemler, örneğin para politikası değişiklikleri ve faiz oranı ayarlamaları, kritik bir rol oynar, ancak etkinlikleri nihayetinde diğer ekonomik aktörlerin yanıtlarına bağlıdır. Tek bir ekonomik aktör politika değişiklikleri sunduğunda, bu, hanehalkları ve firmaların kararlarını etkileyerek domino etkisi yaratabilir. Örneğin, 2022 krizinin ardından, hükümetin faiz oranlarını artırma kararı teorik olarak gerekliydi ve geleneksel ekonomik ilkelerle uyumluydu. Ancak, daha geniş ekonomik bağlam da göz önünde bulundurulmalıdır. Faiz oranı %42,5 olarak belirlenmiş olmasına rağmen, enflasyon yıl boyunca %50 ile %60 arasında yüksek kalmıştır. Böyle bir durumda, reel faiz oranları negatif kalır, bu da Türk Lirasında para tutmanın hâlâ kayıplara yol açtığı anlamına gelir. Firmalar ve hanehalkları, varlıklarının %20'lik bir erozyona uğramaması için, hükümetin faiz oranı planından faydalanmak yerine, servetlerini dövizde tutmaya devam etmiştir. Ayrıca, döviz, birey ya da firma için daha yüksek bir güvenlik hissi sağlamıştır. Sonuç olarak, politika, beklenen sonuçları üretememiştir. Örneğin, hükümet, 2024 sonunda enflasyonun %36'ya ulaşmasını öngörmüşken, gerçek enflasyon oranı %44,48'e kadar yükselmiştir. Bu tutarsızlık, ekonomik krizlere yalnızca izole politika değişiklikleri ile yaklaşmanın, geniş kurumsal ve davranışsal dinamikleri göz önünde bulundurmadığı takdirde sınırlı etkileri olacağını göstermektedir.

Bu araştırma kağıdının hipotezi ile uyumlu olan birkaç ekonomik teori bulunmaktadır. Paul Romer ve Robert Lucas tarafından geliştirilen Endojen Büyüme Teorisi, ekonomik büyümenin yalnızca dışsal faktörler değil, aynı zamanda yenilik, insan sermayesi ve kurumsal yapılar gibi içsel faktörlerle de yönlendirildiğini öne sürmektedir. Endojen büyüme modelleri, eğitim, teknoloji ve kurumlara yapılan yatırımların uzun vadeli büyüme için kilit

faktörler olduğunu vurgular. 2022 krizinin ardından, diğer sektörlerdeki kurumlarda çok az değişiklik yapılmış ve hükümet çoğunlukla Merkez Bankası tarafından yapılan politika değişikliklerine dayanmıştır. Buna karşılık, 2001 ekonomik krizinin hemen ardından, 2003'te Türkiye evrensel sağlık sistemine geçiş yapmış ve birçok başka sektörde reformlar uygulamıştır, bunlar arasında teknoloji de bulunmaktadır. Teknoloji sektöründeki reformlar, Türkiye'nin bankacılık sektöründe yapılan değişiklikleri tamamlamış ve teknolojik altyapısını önemli ölçüde güçlendirmiştir. Türk bankaları, bugün dünya çapında en gelişmiş teknolojik sistemlerden birine sahip olup, bu durum, 2022 ekonomik krizindeki dirençlerinde önemli bir rol oynamıştır.

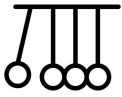
Barry Eichengreen ve Maurice Obstfeld tarafından geliştirilen Makroekonomik Koordinasyon ve Güvenilirlik Teorisi, ekonomik istikrarı sürdürmek için politika güvenilirliğinin ve kurumsal koordinasyonun önemini vurgulamaktadır. Başarılı makroekonomik politikanın, uzun vadeli hedeflere tutarlılık ve bağlılık sağlamak için güçlü ve güvenilir kurumlara desteklenmesi gerektiğini savunur. Bu teori, yukarıda belirtilen araştırma amacına da uygundur.

Robert Barro'nun Ekonomik Şoklar ve Dayanıklılık Teorisi, ekonomilerin dışsal şoklara nasıl yanıt verdiğini ve kurumsal dayanıklılığın bu şokların olumsuz etkilerini hafifletmedeki rolünü incelemektedir. Dayanıklı kurumlar, sağlam yönetim, sosyal güvenlik ağları ve etkili politika uygulama mekanizmaları, ekonomik krizlerin uzun vadeli etkilerini azaltmada anahtar rol oynamaktadır. Bu teori, kriz sonrası dönemde kurumları güçlendirmenin önemini savunarak, dayanıklı kurumların ekonomiyi daha etkili bir şekilde toparlanmaya ve yeni zorluklara uyum sağlamaya yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak, ekonomik bir krizin üstesinden gelmek için başarılı bir yaklaşımın 1) zamanında müdahale, 2) politik müdahaleyi en aza indirme, 3) para politikası değişikliklerinin, bu önlemleri uygulayan kurumları güçlendirmeye yönelik reformlarla uyumlu hale getirilmesi olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

1. <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-strife-at-top-led-to-2001-economic-crisis/1738484#:~:text=According%20to%20many%20experts%2C%20the,%2C%20interest%20rates%20skyrocketed%207%2C500%25>
2. <https://www.imf.org/external/NP/LOI/2001/tur/02/INDEX.HTM>
3. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr0123>
4. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2022-49651#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=T%C3%9CFE'deki%20>
5. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c8v6gymn999o#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%202022%20enflasyonu%20T%C3%9C%C4%B0K,55%3A%20Ekonomistler%20veriler>

- [i%20nas%C4%B1l%20yorumlad%C4%B1%3F&text=T%C3%BCrkiye%20%C4%B0statistik%20Kurumu'nun%20](#)
6. <https://oec.world/en/profile/country/tur>
  7. <https://verfassungsblog.de/is-the-turkish-central-bank-independent-as-an-uninteresting-question/>
  8. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/article/1284170>
  9. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6dbfd9a1-717d-4b5a-9162-d883edd0b8a3/1c2024i.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-6dbfd9a1-717d-4b5a-9162-d883edd0b8a3-oVRUf6b>
  10. <https://www.sbb.gov.tr/enflasyon/#:~:text=2024%20y%C4%B1l%C4%B1%20Aral%C4%B1k%20ay%C4%B1nda%20T%C3%9CFE,ay%C4%B1%20enflasyonunun%20temel%20belirleyicisi%20olmu%C5%9Ftur>